

№ 1 Дәріс. Саясаттану ғылым және оқу пәні ретінде

Сабақтың жоспары

1. Қазіргі білімдер жүйесіндегі саяси ғылымның алатын орны, саясаттанудың қалыптасуы мен дамуы, оның негізгі категориялары, саясаттанудың пәні мен объектісі.
2. Саясаттанудың негізгі парадигмалары мен мектептері.
3. Саяси шынайылықты зерттеу әдістері.
4. Саяси ғылымның ғылыми-тапнымдық, әдіснамалық және қолданбалы функциялары. Саясаттанудың прагматикалық мәні.
5. Маманды кәсіби дайындау жүйесіндегі саясаттану.

Дәрістің мазмұны

Кіріспе

Адамзат тарихында саясат әрқашан қоғам өмірінің негізгі құрамдас бөлігі болды. Билік үшін күрес, басқару, мемлекет құру, құқықтық жүйе қалыптастыру – осының бәрі саясатпен байланысты. Сондықтан саясатты ғылыми тұрғыдан зерттеу қоғам дамуы үшін қажет болды.

Саяси ғылым қазіргі заманда тек саясаткерлерге ғана емес, әрбір азаматқа керек білім саласы болып отыр. Ол адамдарға мемлекет пен қоғамдағы өзгерістерді дұрыс түсінуге, саяси шешімдердің мәнін бағалауға көмектеседі.

Қазіргі білімдер жүйесіндегі саяси ғылым

Саясаттану – қоғамдық ғылымдардың ішіндегі ерекше орны бар дербес ғылым. Ол адамзат қоғамының ажырамас бөлігі болып табылатын саясатты, саяси билікті, саяси жүйені, саяси қатынастар мен институттарды зерттейді.

Саясаттанудың объектісі – саясаттың өзі, яғни қоғамдағы билік қатынастары, мемлекеттік билік институттары, партиялар, саяси қозғалыстар, азаматтық қоғам құрылымдары.

Пәні – биліктің пайда болуы, жүзеге асуы, дамуы мен бөліну заңдылықтары, саяси институттардың қызмет ету ерекшеліктері.

Саясаттану басқа қоғамдық ғылымдармен тығыз байланысты:

- философия саясаттың жалпы теориялық негізін қалайды;
- әлеуметтану саясаттағы әлеуметтік процестерді түсіндіреді;
- тарих нақты оқиғалар арқылы саясаттың дамуын көрсетеді;
- құқық ғылымы саяси қатынастардың заңдық негізін ашады;
- психология саясаттағы адам мінез-құлқын зерттейді.

Негізгі категориялары: саясат, билік, мемлекет, саяси жүйе, саяси мәдениет, саяси сана, демократия, идеология.

Бүгінгі таңда саясаттанудың рөлі ерекше:

1. Саяси білім азаматтарға қоғамдағы өзгерістерді түсінуге көмектеседі.
2. Саяси ғылым демократиялық құндылықтарды орнықтырады.
3. Саясаттану басқару ісінде ғылыми негізделген шешімдер қабылдауға ықпал етеді.
4. Саяси ғылым әртүрлі идеологиялар мен көзқарастарды салыстырып, сындарлы ой қалыптастырады.

Саясаттану қазіргі білім жүйесінде тек теориялық емес, практикалық мәнге де ие. Ол саясаткерлерге, мемлекеттік қызметшілерге, журналистерге, заңгерлерге, мұғалімдерге, тіпті қарапайым азаматтарға да қажет.

Саясаттану ғылымы ХХ ғасырдың екінші жартысында дербес пән ретінде қалыптасты. Дегенмен оның түп-тамыры көне заманнан бастау алады:

Саясаттанудың тамыры көне дәуірден бастау алады:

- **Ежелгі Грекия** – Платон «Мемлекет» еңбегінде әділ қоғамды сипаттады, Аристотель саясатты «мемлекетті басқару өнері» деп атады.
- **Орта ғасырлар** – Ф. Аквинский саясатты дінмен байланыста қарастырды.
- **Жаңа дәуір** – Н. Макиавелли билікті зайырлы құбылыс ретінде зерттеді, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо қоғам келісімшарты теориясын ұсынды.
- **XIX ғасыр** – саясаттану дербес пән ретінде қалыптаса бастады, саяси институттарды, демократия мен партия жүйелерін талдады.
- **XX ғасыр** – саясаттану ғылыми жүйе ретінде дамыды. 1948 жылы БҰҰ-ның шешімімен саясаттану әлемдік ғылымның дербес саласы ретінде ресми мойындалды.

Саясаттанудың негізгі парадигмалары мен мектептері

Саясаттануда саясатты түсіндірудің әртүрлі теориялық бағыттары бар. Олардың ішіндегі маңызды парадигмалар мен мектептер:

1. Классикалық мектеп – саясатты мемлекет пен билікті басқару өнері ретінде қарастырды.
2. Мінез-құлықтық (бихевиористік) бағыт (XX ғасыр) – саясатты зерттеуде адамның нақты мінез-құлқына, іс-әрекетіне назар аударды.
3. Жүйелік тәсіл (Д. Истон) – саяси жүйені қоғамның жалпы жүйесінің бір бөлігі ретінде қарастырып, оны "саяси организм" деп сипаттады.
4. Қақтығыстық (конфликтологиялық) теория (К. Маркс, Р. Дарендорф) – саясаттың негізінде әлеуметтік топтар арасындағы жанжалдар жатыр деп түсіндіреді.
5. Рационалды таңдау теориясы – саясаттағы шешімдер жеке адамдардың пайда-мүддесін көздейтін рационалды әрекеттерінің нәтижесі деп санайды.
6. Элитарлық теория (В. Парето, Г. Моска) – саясатта билік әрқашан азшылық – элитаның қолында болады деп түсіндіреді.

Бұл мектептер саясатты әр қырынан түсіндіріп, бүгінгі саясаттану ғылымының әдіснамалық негізін қалады.

Саяси шынайылықты зерттеу әдістері

Саясаттану нақты ғылым болу үшін түрлі зерттеу әдістерін қолданады:

- Философиялық әдіс – саясаттың мәнін, қоғамдағы орнын түсіндіреді.
- Тарихи әдіс – саяси құбылыстарды олардың тарихи дамуы тұрғысынан зерттейді.
- Жүйелік әдіс – саяси жүйені қоғамдағы басқа жүйелермен (экономика, мәдениет, құқық) өзара байланыста қарастырады.
- Салыстырмалы әдіс – әртүрлі елдердің саяси құрылымдарын салыстырып, ортақ және ерекше жақтарын табады.
- Құрылымдық-функционалдық әдіс – саяси институттардың (партия, парламент, мемлекет, БАҚ) қызметін талдайды.
- Эмпирикалық әдістер – сауалнама, сұхбат, әлеуметтік эксперимент, контент-талдау арқылы нақты деректер жинау.
- Модельдеу әдісі – саяси процестерді компьютерлік немесе теориялық модельдер арқылы болжау.

Әдістердің осылайша алуан түрлі болуы саясаттануға саясатты кешенді түрде зерттеуге мүмкіндік береді.

Саяси ғылымның функциялары мен прагматикалық мәні

Саясаттанудың қоғамдағы рөлі оның атқаратын функцияларынан айқын көрінеді:

1. Ғылыми-танымдық функциясы – саясаттың табиғатын, даму заңдылықтарын түсіндіреді.
2. Әдіснамалық функциясы – басқа қоғамдық ғылымдарға саясатты зерттеудің теориялық негізін береді.

3. Қолданбалы функциясы – саяси тәжірибені жетілдіруге, саяси шешімдер қабылдауға көмектеседі.

4. Болжамдық функциясы – қоғамдағы саяси процестердің даму бағытын алдын ала болжайды.

5. Тәрбиелік функциясы – азаматтардың саяси мәдениетін қалыптастырады, құқықтық және демократиялық сана-сезімін арттырады.

Прагматикалық мәні – саясаттану практикалық өмірде аса маңызды. Ол қоғамдағы тұрақтылықты нығайтады, демократиялық институттардың дамуына ықпал етеді, саяси жанжалдарды өркениетті жолмен шешуге жол ашады.

Маманды кәсіби дайындау жүйесіндегі саясаттану

Саясаттану – жоғары білім беру жүйесінде әр маман үшін қажет пән.

Кәсіби дайындықтағы орны:

- болашақ мамандардың азаматтық сана-сезімін арттырады;
- саяси мәдениетті қалыптастырады;
- құқықтық мемлекеттің негіздерін түсіндіреді;
- мемлекеттік саясаттың бағытын сараптауға үйретеді.

Маманға беретін дағдылары:

- саяси ақпаратты талдау;
- саяси шешімдердің салдарын болжай білу;
- демократиялық құндылықтарды ұстану;
- қоғамдағы өзгерістерге бейімделу.

Осылайша саясаттану кез келген маманның кәсіби этикасы мен жауапкершілігін арттырады, азамат ретінде қоғамдағы орнын түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Саясаттану – саясат пен билік туралы ғылым ғана емес, ол қоғамдағы тұрақтылықтың кепілі, демократиялық құндылықтардың негізі. Ол саясаттың мәнін түсіндірумен қатар, практикалық тәжірибеде қоғамның тиімді дамуына ықпал етеді. Саясаттануды меңгеру – кез келген маман үшін азаматтық борыш пен кәсіби міндеттің маңызды бөлігі.

Бақылау сұрақтары (өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар) (бекіту тәсілдерін қолдану)

1. Неліктен саясат адамзат тарихында әрқашан қоғам өмірінің негізгі құрамдас бөлігі болып саналды?
2. Қазіргі білімдер жүйесіндегі саяси ғылымның объектісі мен пәнін атаңыз.
3. Саясаттанудың басқа қоғамдық ғылымдармен байланысын мысалдармен түсіндіріңіз.
4. Саясаттанудың негізгі категорияларын атаңыз.
5. Саясаттанудың қалыптасуындағы көне дәуір, орта ғасыр, жаңа дәуір және ХХ ғасырдағы негізгі ойшылдар мен олардың үлесін атаңыз.
6. Саясаттанудың негізгі парадигмалары мен мектептерін атаңыз және қысқаша сипаттаңыз.
7. Саяси шынайылықты зерттеуде қолданылатын негізгі әдістер қандай?
8. Саясаттанудың ғылыми-танымдық, әдіснамалық және қолданбалы функцияларының мазмұнын түсіндіріңіз.
9. Саясаттанудың прагматикалық мәні қоғам үшін неден көрінеді?
10. Мамандарды кәсіби дайындау жүйесінде саясаттану пәнінің маңызы неде?

Әдебиет:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар

2. Назарбаев Н.Ә. "Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік" Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 31 қаңтар 2017
3. Назарбаев Н.Ә. Мемлекет басшысының "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" 12 сәуір 2017
4. Абсаттаров Р.Б. Саясаттану негіздері. – 2 т.- Алматы: Қарасай, 2011.
5. Neuwold A. Politics. - N.-Y.: Palgrave Macmillan, 2013.
6. Мұсатаев С.Ш. Саяси билік: Оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті. – 2014
7. Әлемдік саясаттану антологиясы. "Мәдени мұра" мемлекеттік бағдарламасы. – Алматы: Қазақстан. – 2005-2009. - Т. 1-9
8. Казахстанский путь - 2050. -3 т./ Под ред. Султанова Б.К. – Алматы: КИСИ, 2014.

Қосымша:

1. Бәйділідинов Л.Ә. Теориялық саясаттану. – Алматы, 2005.
2. Булуктаев Ю.О. Политический режим и посткоммунистическая трансформация: теория, методология, практика - Алматы, 2008.
3. Казахстанская политологическая энциклопедия / Под ред. Т.Т.Мустафина. - Алматы, 1998.
4. Управление рисками в сфере внутренней политики Республики Казахстан/ Под. ред. Шаукеновой З.К. - Алматы, 2014.
5. Чеботаров А.Е. Политическая мысль суверенного Казахстана: динамика, идеи, оценки. Алматы: ИМЭП при Фонде Первого Президента, 2015.